

Ariana Violić-Koprivec, Jasenka Maslek

O NEKIM NAZIVIMA ZA POSADU DUBROVAČKIH BRODOVA

*Ariana Violić-Koprivec, Sveučilište u Dubrovniku, ariana.violic-koprivec@unidu.hr, Dubrovnik
dr. sc. Jasenka Maslek, Sveučilište u Dubrovniku, jasenka.maslek@unidu.hr, Dubrovnik*

izvorni znanstveni članak

UDK 811.163.42'373.46:656.6

656.6:811.163.42

rukopis primljen: 15. 1. 2015.; prihvaćen za tisak: 21. 5. 2015.

Rad se bavi nazivljem posade dubrovačkih brodova u povijesti. Analiziraju se nazivi za najvažnije članove posade, promatra se njihova uporaba na primjerima dokumenata iz 18. stoljeća, iz književnosti i stručne literature. Utvrđuje se koji su nazivi karakteristični za dubrovačko područje, je li se njihovo značenje sužavalo ili se širilo i kako su nestali iz uporabe ili se očuvali tijekom stoljeća. Očito je da su se važnost pojedinih članova posade i njihov položaj mijenjali. Zaduženja su im se povremeno isprepletala. Neki su termini postojali kao sinonimi. Usporednom analizom ustanovljene su posebnosti dubrovačkoga pomorskog nazivlja koje se tiču brodske posade. Izdvojeni su, između ostalih, škrivan, nokjer, nostromo, pilot, gvardijan i dispenser kao leksemi karakteristični upravo za ovo područje. Prikazom njihove uporabe u književnim djelima to je i potvrđeno.

Ključne riječi: *pomorski kolokvijalni nazivi; standardizacija; pomorstvo; dubrovački jedrenjaci; posada*

1. Uvod

Hrvatska pomorska jezična baština utkana je u samu bit naroda koji je živio uz more i od mora. Ona je pulsirala u ritmu višestoljetnih utjecaja na istočnojadranski prostor, posebice mletačkih i talijanskih, ovisno o kakvoći političkih i intenzitetu trgovačkih odnosa i doticaja na jedinstvenom mediteranskom prostoru.

Ovisno o jačini prekojadranskih utjecaja, razvijenosti brodarstva i veličini brodova postojale su razlike između naziva za posadu na području sjevernog Jadrana i onoga u Dalmaciji ili na prostoru bivše Dubrovačke Republike. Također, u stručnoj literaturi i u pojedinim književnim djelima uočeno je da su se, u različitim povijesnim razdobljima,

nazivi za pojedine članove posade mijenjali shodno zaduženjima i poslovima koje su na brodovima obavljali. Zapažene različitosti potaknule su na istraživanje naziva za posadu na području Dubrovnika u različitim razdobljima. Na odabranim primjerima (iz izvora u dubrovačkom Državnom arhivu) pratit će se nazivi najvažnijih članova posade. Cilj je rada utvrditi koji su se nazivi posade upotrebljavali na dubrovačkome području, je li se njihovo značenje sužavalo ili se širilo, te kako su nestali iz uporabe ili su se očuvali tijekom stoljeća.

2. O posadi dubrovačkih brodova: povijesni pregled

2.1. Razdoblje između 13. i 18. stoljeća

Pomorstvo je bila vrlo važna gospodarska djelatnost u Dubrovniku i u vrijeme komune pa nije čudno što je u Dubrovačkom statutu iz 1272. godine cijela sedma knjiga posvećena upravo plovidbi, brodskoj opremi i obvezama posade (Šoljić, Šundrica, Veselić, ur. 2002: 372–413). To je vrijeme galija kad se posebice često spominju *patrun*¹ (vlasnik broda ili zapovjednik) i brodski pisar (*scribani navium*) koji je bio vrlo važna osoba na brodu. O tome svjedoči članak II. sedme knjige Statuta, gdje se određuje da svaki brod s više od šest stotina spuda² mora imati jednog pisara. Njegova je dužnost bila popisivati sve mornare, one koji plove na udio³ dobiti, ali i one koji plove za plaću, zatim djetiče, najamnike, svu robu pojedinačno i entege (trgovačku robu i novac na brodu). *Patrun* je bio dužan predstaviti pisara knezu i Malom vijeću da bi položio prisegu.⁴ I pomorski zakoni često spominju brodske pisare – *škrivane*. Njihov je posao također bio voditi brodsku administraciju i račune, čuvati brodske dokumente, popisivati teret koji se ukrcavao i izdavati ukrcavatelju potvrdu. Pisari su bili kontrola na brodu, pa su za tu službu bili birani uvijek dubrovačkoj vladi pouzdani ljudi (Luetić 1969: 47–48). Posada na trgovačkim brodovima Dubrovačke Republike u tom razdoblju bila je brojna. Na većem trgovačkom brodu sačinjavali su je zapovjednik, brodski pisar, drvodjelac – *kalafat*, brijac – liječnik, kovač, više mornara i topnika te nekoliko dječaka učenika (tzv. *malih*), koji su izučavali pomorsku vještinu (Luetić 1969: 43–44). Glavna

¹ U Veneciji su zapovjednici galija koji su se prije nazivali *patroni* u 13. stoljeću nazvani *comiti*, a malo kasnije i *sopracomiti*. *Comito* ili *comite* prvi je od podčasnika svake galije kojemu je bilo povjereno upravljati i manevrirati jedrima i svim mornarskim službama. Galije su ih ponekad imale dva (*Dizionario di marina medievale e moderno* 1937: 182).

² Modij (*moggio*, *spud*) 1639. godine iznosi 150 mletačkih libara. To je tzv. veliki modij. Prema Rešetaru, jedan *spud* oko 1670. iznosi od 42,2 do 43,5 kg (Vekarić 1997: 182, bilj. 264).

³ „Na udio: 1. Dio koji pripada kome u zajedničkom vlasništvu 2. Sudjelovanje u čemu (radom, novcem)” (Anić 1998: 1232).

⁴ Tekst prisega glasi: „Kunem se na sveta božja evanđelja da ću savjesno, bez prijekora i zle namjere, popisati svu robu koju će trgovci ukrcati na brod, kako za vlasnika broda, tako i za vlasnika robe. I u svoju ću brodsku knjigu unijeti oznaku svih roba koje budu ukrcane na brod a budu obilježene. A treći dan nakon što isplovimo iz luke ukrcaja, ili prije, dat ću svakom trgovcu popis njegovih roba s njegovim znakom kako bude zapisano u mojoj brodskoj knjizi. A ako bi *patrun* broda ili nokjer sklopio kakav ugovor ili sporazum s trgovcima ili mornarima, pa bi došli k meni da taj sporazum upišem u svoju knjigu, upisat ću to zakonito, bez prijekora.” (*Statut grada Dubrovnika, knjiga sedma*, članak LXVII: 411).

osoba na jedrenjaku bio je zapovjednik – pomorski kapetan. Zapovjednik je mogao biti samo vlasnik ili, najčešće, suvlasnik broda, a potrebno je bilo znanje, iskustvo i ugled koji su se stjecali godinama plovidbe.⁵

2.2. O posadi u 18. stoljeću

Zbirka propisa „Pravilnik Dubrovačke Republike o nacionalnoj plovidbi”, poznata i kao Pomorski edikt Dubrovačke Republike, tiskana je prvi put 1784. godine (1972: 73–104). Ovim propisima se određuju prava i dužnosti brodske posade.⁶ Svi njezini članovi morali su biti državljani Dubrovačke Republike osim *pilota* i broskog tesara.⁷ Do 18. stoljeća zapovjednici su svoje znanje stjecali samo plovidbom ili privatnom podukom, a potom se, od sredine 19. stoljeća, za to zanimanje školuju u dubrovačkim javnim školama.⁸ I tijekom 18. stoljeća najodgovornija osoba je zapovjednik broda – kapetan ili *patrun*. On je morao biti vlasnik barem dva karata vrijednosti broda. Bio je odgovoran za navigaciju i red na jedrenjaku. Pravilnikom iz 1794. godine bila je određena i plaća kapetana koja je iznosila 20 dukata mjesečno. Druga po važnosti osoba na brodu bio je brodski pisar – *škrivan*. Uz njegove već naznačene obveze bio je „dužan prisustvovati svakom ugovoru što ga zapovjednik sklapa, svakoj kupovini broskog pribora, svakom primanju novca što ga zapovjednik vrši na račun broda” (Luetić 1969: 97–98). U 16., 17. i 18. stoljeću on je osoba od najvećeg brodovlasnikova povjerenja i često je imao veća prava od zapovjednika. Ipak, postupno se njegova uloga smanjivala i važnost mu na svim brodovima nije bila jednaka. Već u 19. stoljeću među posadom se umjesto *škrivana* bilježi poručnik – *tenente* (Vekarić 1997: 157–158).⁹

⁵ Jačanjem preokoceanske plovidbe i otkrićem novih zemalja na Jadranu se otvaraju najprije privatne, a zatim i državne pomorske škole koje su vodili svećenici, redovnici ili iskusni kapetani. Naši su pomorci već u 15. i 16. stoljeću osnovna teorijska znanja stjecali na spomenuti način (Franušić 1991: 244).

⁶ Drugo dopunjeno i prošireno izdanje zbirke propisa *Regolamenti della Republica di Ragusa per la navigazione nazionale* tiskano je 1794. godine i sadržavalo je zbroj svih pomorskih odredaba koje je Dubrovačka Republika donosila u periodu od 1745. do 1793. godine (Uglešić 2012: 225).

⁷ Oni se nisu smatrali stalnim članovima posade. O tome više u: Viktor Ivančević (1957) „Posada na brodovima starog Dubrovnika”, *Naše more* 4/2: 111–112.

⁸ Prva javna nautička škola na Jadranu osnovana je 1754. godine u Trstu nastojanjem isusovca Franje Ksavera Orlanda i naredbom Marije Terezije. Uz nautičku školu u Marsellieu i Hamburgu ubraja se među prve takve vrste u Europi. Ukinućem reda Družbe Isusove 1773. godine prestaje djelovati i ta škola u Trstu, a otac Orlando seli se u rodnu Rijeku, gdje od 1774. nastavlja podučavati nautiku. Od toga isusovačkog kolegija nastala je zatim gimnazija (Franušić 1991: 246–249). Upravo se u riječkoj Nautici sredinom 19. stoljeća prvi put u pomorstvu počeo rabiti hrvatski jezik, dok će se u Dalmaciji borba za narodni jezik rasplamsati tek slomom bečkog apsolutizma. Javna državna nautička škola u Bakru počela je raditi 1849. godine a škole istoga tipa u Zadru, Splitu i Kotoru otvorene su 1850. Od 1852. nautika se u državnoj školi podučava i u Dubrovniku, a od 1854. i 1855. godine u Rovinju i Lošinju. Nastavni jezik u svim školama bio je, međutim, talijanski. Osim kratkog razdoblja uporabe hrvatskoga jezika 1848./49. godine u riječkoj nautici, hrvatski jezik se koristio samo u bakarskoj pomorskoj školi i to od početka sedamdesetih godina 19. stoljeća (Stepanić 2006: 67–69).

⁹ U prvoj polovici 19. stoljeća časnicima su se smatrali još samo brodski pisar i vođa palube (*nostramo*), dok su *gvarđijan*, brodski tesar i ekonom (*dispensjer*) mornari s nešto višom plaćom (Vekarić 1997: 159).

Još jedan važan član posade bio je *nokjer*. On je pomagao zapovjedniku u navigaciji. Redovito, to je bio vješt mornar, koji je usto znao krojiti i šivati jedra. Od 1744. do 1760. godine više od 20 većih dubrovačkih brodova izvanjadranske plovidbe imalo je takvo radno mjesto. U spomenutom razdoblju, više od 25 dubrovačkih trgovačkih brodova imalo je i *pilota*. On je obavljao isti posao kao *nokjer*. Bio je zadužen za navigaciju broda, dakle trebao je poznavati pomorske karte, pomorske struje itd. i znati se služiti nautičkim spravama. Najiskusniji među mornarima je vođa palube.¹⁰ On se skrbio za opremu na brodu, opskrbljivao je drvodjelca potrebitim materijalima i poučavao je *male*. Također, nadzirao je sigurnost i smještaj tereta. Upravo su taj posao na dubrovačkim brodovima u 18. stoljeću ponekad obavljali i *gvardijani*. Na većim brodovima kada su plovili i jedan i drugi, *gvardijan* je u opisu posla, uz ostalo, imao zadatak skrbiti se oko skladišta, opreme broda i tereta. Dakle, Luetić (1969: 98) zaključuje da nije bilo bitne razlike u obavljanju poslova vođe palube i *gvardijana*. Međutim, ipak je postojala razlika u plaći. Tako je vođa palube imao jednaku plaću kao brodski pisar (11 dukata mjesečno), a *gvardijan* devet dukata mjesečno. Ako se radilo o manjim brodovima, krajem 18. stoljeća često je bio ukrcan samo *gvardijan*.¹¹

Od ostalih članova posade važno mjesto zauzimao je tesar – *kalafat*, veći dio posade činili su mornari i kormilari, a treba spomenuti i *male*. Kormilar je imao plaću od osam dukata mjesečno, mornar sedam, a *mali* su imali od četiri do šest dukata (Luetić 1969: 98).

2.3. Počeci standardizacije pomorskoga nazivlja u 19. stoljeću

Sredina 19. stoljeća vrijeme je bujanja nacionalne svijesti, koja se potaknuta ilirskim preporodom željela iskazati i standardizacijom našega pomorskoga nazivlja. Kako prije hrvatski standard nije ni postojao, pribjegli su stvaranju novotvorenica. Bio je to težak, mukotrpan i često uzaludan posao jer tako stvoreno nazivlje često nije bilo prihvaćeno niti je ikada zaživjelo. Pokazuje to i primjer „Rukopisnoga nautičkog rječnika Jakova Antuna Mikoča iz godine 1852.” koji je za objavljivanje bio uredio Blaž Jurišić.¹² Izvorni naslov rječnika je glasio: „Rječnik Rukokretni po Jakovu Antunu Mikoč – u prvomu c. k. Naučitelju Brodoslovlja u Réki 1852” i sastojao se od popisa talijanskih, a zatim i hrvatskih naziva po sljedećem predlošku – *Nomi della Manovra – Imena rukokreća*.

Evo tek nekoliko naziva brodske posade i službi kako ih je imenovao Mikoč:

¹⁰ Stjepan Vekarić za njega rabi arhaični oblik *božman*. Pojašnjenje naziva donosi i Juraj Carić – čovjek koji na brodu upravlja mornaricom i vojskom. On je najstariji, odmah iza kapetana i poručnika. Mornari ga zovu još *bože* ili talijanski *nostramo* (Carić 1884: 259).

¹¹ To potvrđuje popis posade dubrovačkog *brika* San Niccolo iz 1797. – *capitano, scrivano, guardiano, timoniere, marinari, muzzo*, a isti sastav posade zabilježen je i na *briku* Madonna del Rosario kapetana Nikole Bjelovučića (Luetić 1972: 165–167).

¹² Bio je to pionirski pokušaj odgovora ovoga riječkog kapetana i *naučitelja brodoslovlja* na sve snažniju germanizaciju što je provodila Habsburška Monarhija. Njegovim stopama nastavit će profesor i ravnatelj bakarske pomorske škole Božo Babić koji je između 1870. i 1901. godine objavio pet pomorskih rječnika i dao nemjerljiv doprinos hrvatskoj pomorskoj leksikografiji. Djelom i radom ovoga vrijednog domoljuba, skupljača hrvatskih pomorskih izraza i predstavnika purističke leksikografske koncepcije posebice se bavila Diana Stolac. S pravom ga naziva ocem hrvatskoga pomorskoga nazivlja (Stolac 1998: 112).

„*Kamerot* – sobnik, sobar
Dispensiere (cogo) – djelatelj, kuhar, dok je *dispensa* – jelomet, jelosprema
Piloto – *peljot*, peljar, brodovođa
Nocchiere, nostromo – učnik družine, glavnik”

U popisu hrvatskih riječi (Jurišić 1958: 336–350) Mikoč pojašnjava da *učnik* dolazi od učiti (*nostromo* uči družinu na brodu). *Nostromo* je i jedan od izraza u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (2002/2004: 48), gdje se naznačuje da je to čin u pomorstvu, ali nema oznake regionalizma.

Za razliku od ovako radikalnih promjena, tradicionalni, znatno blaži pristup normiranju pomorskoga nazivlja zagovarao je Juraj Carić. On na kraju prvoga dijela svojega pomorskog putopisa *Slike iz pomorskoga života* donosi *Tumač nje kojih rieči i imena* (Carić 1884: 259).¹³ Tumač se uglavnom odnosi na zapovijedi koje se u tekstu putopisa spominju. Zato od članova posade nalazimo samo:

„*Dispensir* – kuhar kojemu je povjerena klet na brodu
Kamarot – sobar, sobničar na brodu”

2.4. Neujednačenost u nazivlju brodske posade u 20. stoljeću

Isprepletenost, nejasnoće i razlike u navođenju brodske posade čak i sredinom 20. stoljeća dijelom su posljedica aktivne uporabe kolokvijalnog nazivlja, a dijelom nepostojanja općeprihvaćenog standardnoga izričaja. Zato su ponekad primjetne nedosljednosti. Sljedeći će primjer to potvrditi. Radi se o opisu brodoloma *barka* Stefano iz 1875. godine. O članovima posade ovoga dubrovačkog jedrenjaka neujednačenim nazivljem pisalo je nekoliko autora u različitim časopisima i to u rasponu od svega 20 godina (tablica 1).

¹³ Carić je kao promicatelj tradicionalističke struje u pomorskom nazivlju tvrdio da se novotvorenice i kovanice u jezičnoj praksi neće lako uvrježiti, što se i dogodilo. Iako su trgovački jedrenjaci davno nestali, stara terminologija s dominantnim posudenicama ostala je u uporabi u svakodnevnom govoru pomoraca i na novim modernim brodovima. Dio odgovora na pitanje zašto je to tako dao je i sam Carić. Naime, puristi i zagovornici jezičnog čistunstva nisu imali cilj ukloniti i novim domaćim kovanicama zamijeniti samo tehničku nomenklaturu. Željeli su promijeniti i čitav jedan višestoljetni svijet i njegovu metaforičku izražajnost satkanu od govorne i pisane riječi i iskazanu jedinstvenošću frazema kao dijela posebnosti materijalnoga i duhovnoga nasljeđa mediteranskoga areala. Brojni talijanizmi, posudenice i tuđice nisu se mogli jednostavno eliminirati iz uporabe jer ih ljudi koji žive uz more i od mora nisu takvima osjećali. Zato su kovanice i novotvorenice doživljavali kao nametnute i nisu ih prihvaćali. To zorno pokazuje da je pomorski jezik prije svega govorni, pa ga je teško mijenjati ili normirati naredbama ili zabranama (Vidović 1993: 239–240).

Tablica 1. *Posada barka Stefano*

Izvor: <i>Jadranska straža</i> , god. XVI., br. 11, Split, 1938: 465–468. Autor: Niko Štuk	Izvor: <i>Dubrava</i> , god. IX., br. 114, 1941: 2. Autor: Ivan Cvitov Lupis-Vukić	Izvor: <i>Pomorstvo</i> , god. XIII., br. 8–9, 1958: 246. Autor: Radojica F. Barbalić
Zapovjednik: Kapetan Vlaho Miloslavić	Kapetan: Vlaho Miloslavić	Zapovjednik kapetan: Vlaho Miloslavić
Drugi kapetan: Karlo Costa	Drugi kapetan: Carlo Costa	Prvi časnik kapetan: Karlo Kosta
Poručnik (škrivan): Martin Osojnak	Prvi časnik: Martin Osojnak	Drugi časnik: Martin Osojnak
Vojska: Vođa (nostromo) Ivan Lovrinović	Drugi časnik: Ivan Lovrinović	Treći časnik: Ivan Lovrinović
Tesar (carpentiere): Dinko Antončić	Meštar: Domenico Antoncich	/
Kadet: Miho Bačić	Kadet: Miho Bačić	Kadet: Miho Bačić
Kuhar: Mato Zanetović	Kuhar: Mato Zanetović	Dispenzir: Mate Zanetović
Kormilari: Baldo Vukašinić Josip Parančić Grgur Pavišić Fortunat Bučić	Bez navedena statusa: Baldo Vukašinić Giuseppe Perancich	Kormilari: Baldo Vukašinić Jozo Perančić Srećko Bučić Pavao Radović
	Nostromo: Grgur Pavišić	Vođa palube: Grgur Pavišić
	Drugi nostromo: Srećko Bučić	/
Mladići: Pavo Radović, Ivan Jurić, Tomas Dediol, Diodat Vulović, Nikola Brajević	Bez navedena statusa: Pavo Radović, Ivan Jurić, Tomo Dediol, Božidar Vulović, Nikola Brajević	Mornari: Ivan Jurić, Toma Dediol, Božidar Vulović
Mali (mozzo): Henry Groiss	Kamarijer: Henry Groiss	Kamarot: Henry Groiss

Ivan Lupis-Vukić došao je u posjed prijevoda rukopisa don Stjepana Skurle na engleski jezik, zabilježene ispovijedi preživjelog mornara Miha Bačića, koju je Bačićeva supruga s talijanskoga prevela na engleski jezik. Lupis-Vukić je popis posade „ponašio” i predočio ga sukladno svojem jezicnom osjećaju što dokazuje da ni sredinom 20. stoljeća nismo imali normirano pomorsko nazivlje.¹⁴ U rasponu od samo 20 godina

¹⁴ Naznačene podatke iznio je Ivan Lupis-Vukić u članku s naslovom „Brodolom naših pomoraca iz g. 1876.” objavljenome u časopisu *Dubrava*, god. IX., br. 114. Isti izvor poslužio je i za prikaz posade *barka Stefano* predočen u tablici 1. Ovaj autor pogrešno godinu brodoloma smješta u 1876. godinu iako se zna i točan nadnevak nesretnog događaja – 27. listopada 1875.

Martin Osojnak je bio poručnik (*škrivan*), poslije zabilježen kao drugi časnik, dok je Ivan Lovrinović, nakon vođe (*nostroma*) 1938. godine, naveden kao drugi časnik 1941., a zatim je 1958. godine bio zabilježen kao treći časnik. U časopisu *Pomorstvo* autor Radojica F. Barbalčić ostale članove posade ne donosi poimenice, nego ih naznačuje kao *dispenzir*, *krmilari*, *mornari*, *mali i kamarot*, dok se Lupisovo naknadno spominjanje *nostroma* i drugog *nostroma* među mornarima može poistovjetiti s nekim od zaduženja ovoga člana posade u pomorskoj praksi – *capo*, *nocchiero* (dakle vođa), dok je *secondo nostromo* drugi vođa iz kategorije mornara, standardnoga ili službenog naziva *secondo nocchiere* ili arhaičnoga – *contramastro* (*Dizionario di marina* 1937: 526).

Govoreći o drugom brodolomu, taj put pelješkog *barka* Lamek, već spomenuti autor Radojica Barbalčić (1957: 192) navodi sljedeće članove posade Lameka: poručnika, *dispenzira*, kormilare, mornare, *malog od kamare* i *malog od foguna*. Kolokvijalnom nazivlju skloniji je i Stjepan Vekarić (1955: 259), koji u *Uspomenama kapetana Joza Šunja* spominje zapovjednika broda, brodskog pisara i *malog* s pojašnjenjem u zgradama (*kamarot*).¹⁵ Dakle, tvorenica sobničar definitivno nije zaživjela i nije prihvaćena.

3. Pomorsko nazivlje

Višestoljetno isprepletanje hrvatskoga i talijanskog jezika na dubrovačkome području odredilo je složenu strukturu jezičnih dodira. U 14. stoljeću latinski i talijanski bili su jezici diplomacije, hrvatskim su se jezikom Dubrovčani dopisivali sa slavenskim vladarima i njime su govorili pučani (Lovrić-Jović 2006: 173). U 16. stoljeću hrvatski je vjerojatno postao „obiteljski i materinski jezik” (Lovrić-Jović 2006: 173). U 17. stoljeću u školama se poučavalo na latinskom i talijanskom jeziku. Brojni nastavnici bili su Talijani. U 18. stoljeću uz hrvatski, intenzivno se upotrebljavao talijanski jezik s obzirom na to da je Dubrovnik održavao intenzivne veze s talijanskom gradovima. I puk i vlastela služili su se nekad hrvatskim, a nekad talijanskim jezikom ovisno o prilici (Lovrić-Jović 2006: 177).

Do 19. stoljeća na dubrovačkome području latinski jezik se rabio u školstvu, književnosti i crkvenim krugovima. Hrvatski je bio jezik obitelji. Poezija i dramska književnost se također pisala na hrvatskom jeziku. Talijanski se upotrebljavao u trgovini, pomorstvu i diplomaciji. To je bio jezik kulture koji su Dubrovčani učili iz knjiga ili boravkom u Italiji. Njegova mletačka inačica javljala se u trgovini i pomorstvu (Lovrić-Jović: 2006: 174).

Službeni jezik u pomorstvu tijekom 19. i početkom 20. stoljeća bio je talijanski dok se hrvatsko pomorsko nazivlje do polovine 19. stoljeća malo upotrebljavalo (Stepanić 2006: 66). Deanović (1966: 736) izdvaja četiri osnovna sloja hrvatskoga pomorskoga nazivlja: staroslavenske riječi, srednjovjekovne grčko-latinske posuđenice, mletačke i južnotalijanske posuđenice te hrvatske narodne nazive. Višestoljetno isprepletanje talijanskoga i hrvatskog jezika u Dubrovniku i na istočnojadranskoj obali

¹⁵ Ovo Vekarićevo djelo je u nastavcima izlazilo u časopisu *Naše more*, od 1955. do 1958. godine, odakle je i citirano. Uspomene kapetana Joza Šunja tiskane su i u *Analima Historijskog instituta u Dubrovniku* 1 (1952): 477–486.

rezultiralo je brojnim primljenicama iz pomorske terminologije koje su uključene u lokalni govor. Njihovo postojanje uvjetovano je povijesno-društvenim prilikama. „Pomorski nazivi primljeni uglavnom iz talijanskoga jezika i prilagođeni hrvatskome jeziku na fonološkoj i morfološkoj razini nazvani su noštromizmi” (Urbany 1994 prema Stolic i Morić-Mohorovičić 2014: 384). Dio noštromizama još i danas živi u govoru naših pomoraca i primoraca. Dio ih je iščeznuo zajedno s jedrenjacima. Noštromizmi kojima se pomorci danas više ne služe nazvani su božmanizmi (Stepanić, Maslek 2007: 74).

3.1. Analiza pomorskoga nazivlja u komparativnoj perspektivi

Za istraživanje je korišten izvor iz Državnog arhiva u Dubrovniku (*fond Libri navium et ruoli*) s popisima posade na talijanskome jeziku u razdoblju od 1745. do 1778. godine i to je zatim uspoređeno s *Popisima posade dubrovačkih trgovačkih brodova koji su plovili izvan Jadrana od 1744. do 1760. godine*, koje, prema istome arhivskom izvoru donosi Josip Luetić (Luetić 1959: 32–40). Analizirani su nazivi za članove posade na dubrovačkim jedrenjacima. Koristeći se istim izvorom željelo se utvrditi za koje je nazive Luetić predočio hrvatski ekvivalent, a koje je ostavio nepromijenjene.

U izvoru se spominju sljedeći članovi posade jedrenjaka:

„*capitano-scrivano-piloto-nocchiere-nostromo-guardiano-dispensiere-kalafato-marinari-muzzo*”

Luetić se prigodom njihova predočenja u monografiji iz 1959. godine uglavnom koristi hrvatskim standardnim pomorskim nazivljem, ali za neke lekseme ostavlja talijanski oblik s prilagođenom grafijom. Radi se o posuđenicama koje su prilagođene sustavu hrvatskog jezika na fonološkoj i morfološkoj razini. Tako upotrebljava: zapovjednik, brodski pisar, pilot, vođa, tesar, ali i *gvardijan* i *nokjer*. Analizirajući lekseme u izvorniku zaključuje se da se za zapovjednika pojavljuju dva naziva: *patrone* i *capitano*, i to neovisno o nosivosti broda. Luetić za oba koristi naziv – zapovjednik.¹⁶ Također, između leksema *capitano di bandiera*¹⁷ i *capitano di bastimento* Luetić ne pravi razliku. On *nostroma* naziva vođom, dok *nokjera*, kao što je već rečeno, ostavlja u istom obliku.

¹⁶ Prema Stjepanu Vekariću (1997: 155), zapovjedniku broda koji pod dubrovačkom zastavom ima pravo ploviti izvan Jadrana, a u 19. stoljeću i izvan Sredozemlja, daje se naziv kapetana. Zapovjednik manjeg jedrenjaka koji plovi Jadranom, a u 19. stoljeću i Sredozemljem, naziva se upraviteljem (*patrunom*). Ni uloga i važnost kapetana na većim brodovima nije uvijek bila jednaka. Ako je imao manje od 20 godina (što nije bilo rijetko) obično je na dužnost pisara (prvog časnika, poručnika) postavljana starija i iskusnija osoba. Općenito, važnost kapetana raste od 16. prema 19. stoljeću, dok istovremeno uloga broskog pisara opada.

¹⁷ Tijekom 18. stoljeća uz kapetana dubrovačkih brodova pojavljuju se i kapetan zastave i kapetan fermana. Česta ratna previranja tada su plovidbu činila izuzetno opasnom aktivnošću pa je promjena zastave često bilo spasonosno rješenje. Dubrovačku zastavu u 17. i 18. stoljeću ponekad je zamjenjivala mletačka ili austrijska, a stoljeće nakon toga čitav niz drugih pogodnih zastava pod kojima se plovilo sigurnije. Kako je kapetan broda često morao biti i državljani države čiju je zastavu vijao, na brod su za plaću ukrcavani državljani te zastave u svojstvu „kapetana zastave”. A za brodove koji su plovili na Levant Dubrovčani su uvijek tražili osmansku zaštitu, koja im je osiguravana dodjelom sultanovih dozvola, fermana (riječ je perzijskoga podrijetla i označava ispravu na kojoj se uvijek nalazio sultanov monogram tzv. *tugra*, koji je posebice bio važan u gusarskim prepadima u blizini sjevernoafričkih obala). Kako su, međutim, fermanski glasili na ime kapetana broda, koji

Dalje je zapaženo da se na brodu nikad ne nalaze zajedno *nokjer* i vođa palube (*nostramo*).¹⁸ Nakon 1749. godine u pregledanim popisima posade samo je jedanput pronađen izraz *nokjer*. Čini se da je na dubrovačkom području prevladao *nostramo* i zadržao se u lokalnom izričaju do danas. To je i razlog zbog kojega *nokjer* nema ekvivalent u standardnom hrvatskom jeziku. Taj se leksem nije ni mogao standardizirati s obzirom na vrijeme kad je bio u uporabi, a nakon što je zamijenjen s *nostramo*, prešao je u pasivni leksik i postupno je iščezao.¹⁹ Zbog toga ga autori ostavljaju u obliku u kojemu je zabilježen u povijesnim izvorima.

3.2. Rječnička obrada nazivlja

Zbog već spomenutih intenzivnih trgovačkih veza i kulturnih isprepletanja, pomorski jezik istočnojadranske obale, pa tako i dubrovačkoga kraja, bio je stoljećima pod jakim romanskim utjecajem, u kojemu su prednjačili talijanski dijalekti. Zbog toga se posegnulo za sljedećim talijanskim rječnicima kako bi se prikazale sličnosti i razlike u nazivima i funkcijama pojedinih članova posade: *L'armata navale*, Pantero Pantera, Rim, 1614. godine; *Vocabolario di marina in tre lingue*, Simone Stratico, tiskan u Milanu 1813. godine; *Dizionario del dialetto veneziano*, Giuseppe Boerio, tiskan u Mlecima 1856. godine; *Dizionario di Marina – medievale e moderno*, Rim, 1937. godine.

Promatrani su oni nazivi za članove posade koji su se u odabranom arhivskom izvoru iz 18. stoljeća istaknuli svojom čestotom. Za dodatnu provjeru višeznačnih i jednoznačnih naziva za članove posade konzultirano je i više drugih talijanskih standardnih i dijalektalnih, ali i hrvatskih, talijansko-hrvatskih rječnika i glosara lokalnoga nazivlja kao npr. *Pomorski rječnik* Radovana Vidovića, *Etimologijski rječnik* Petra Skoka i *Rječnik stranih riječi* Bratoljuba Klaića.

3.2.1. O škrivanu

Dizionario di marina medievale e moderno (1937: 881) za *škrivana* navodi: „*Scrivano – secondo*” (pozivajući se na Fincatijev rječnik (1870: 248)). On je na brodovima ili galijama vodio administraciju, pohranu i skrbio o nabavi i raspodjeli namirnica, dok je *secondo* naziv koji se (prema Fincatiju: 249) daje časniku na trgovačkom brodu, po značenju odmah iza kapetana.²⁰ Sukladno tome *secondo* se u svakodnevnoj uporabi smatra

---

često nije ni bio ukrcan, nasljeđivanjem ove isprave trenutačno ukrcani kapetani su mijenjali po potrebi i identitet. Odatle i naziv „kapetan fermana” (Vekarić 1997: 156). O tome vidi i: Ivo Šišević, „Sultanov ferman dubrovačkom pomorcu iz XVIII. st.” *Pomorstvo*, god. XXV, br. 5–6, 1970: 182–183.

¹⁸ Prema Petru Skoku (1972: 525) naziv *nostramo* rabi se u Dubrovniku, a *noštromo* na Rabu, Božavi i na Pelješcu sa značenjem „glavar mornarima, vođa palube (mornarski termin).”

¹⁹ Na taj tačin prešao je u kategoriju božmanizama.

²⁰ Kvalifikacija koju država dodjeljuje posebnim certifikatom. Dobivaju je mladi koji su završili nautičku školu i dobili diplomu pomorskoga kapetana, a zatim su proveli 30 mjeseci ploveći kao obični mornari na trgovačkim brodovima i nakon toga su položili poseban ispit (teorijsko-praktični) pri nekoj lučkoj kapetaniji. Time su osposobljeni ploviti kao časnici na trgovačkim brodovima. Naziv potječe od posla popisivanja robe,

zapovjednikom 2. stupnja, ili imenom što se daje na trgovačkim brodovima onome odmah do kapetana. On je glavni časnik broda, po stupnju odmah ispod kapetana – ujedno i *škrivan* (*Dizionario di marina*: 887).

Prema Boeriu (1856: 635), *scrivan-scrivano* naziv je za pisara u administraciji, znači nema pomorsko značenje. Stratico (1813: 418) kaže da je to pisar na trgovačkom brodu. Pantero Pantera²¹ (1614) spominje naziv *scriuanello* i pojašnjava da je to osoba zadužena za nadgledanje svega što ulazi na galiju ili s nje izlazi, a posebice je odgovorna za zalihe hrane i opremu.

Radovan Vidović u *Pomorskom rječniku* (1984: 436) za *škrivana* naznačuje da je „brodski pisar.”

3.2.2. *O nokjeru i nostromu*

Pantero Pantera (1614) uz *nostroma* donosi natuknicu: „U 17. stoljeću *nostr' homo* se zove *comito* i *sottocomito*” (časnik i podčasnik).²² Naziv *nokjer* nije pronađen.

Stratico (1813: 319) pojašnjavajući leksem *nokjer* (*nocchiero, nocher*) ističe da je u francuskom jeziku bio ekvivalent *pilotu* i da se u nekim zemljama tim izrazom još uvijek koristi za *maestro d'equipaggio* – vođu posade. Za *nostroma* objašnjava da je to termin na Mediteranu i sinonim za vođu posade (1813: 320). *Nokjera* i *pilota* kao sinonime prikazuje krajem 18. stoljeća i Ardelio Della Bella u *Talijansko-latinsko-ilirskom rječniku* (1785), prevodeći ih na ilirski jezik kao – brodar.²³ Fincati (1870: 141) naprotiv, iznosi tvrdnju da je *nocchiere, nocher* zastarjela riječ, sasvim izvan uporabe, a odnosi se na *pilota* ili onoga koji upravlja brodom. U mletačko-talijanskom rječniku *Dizionario del dialetto veneziano* Giuseppa Boeria (1856: 443) stoji sljedeće:

„*nochier v. nostromo*

nostromo, s.m. T. Mar. Nocchiere o Nochiero, Maestro dell' equipaggio o sia il primo fra i marinari sopra una nave, che comanda alla ciurma e soprietende agli attrezzi. Bosman e voce Inglese che vale lo stesso. V. Piloto.”²⁴

čime se u povijesti bavio jedan član posade koji se nazivao *škrivanom*. Poslije, na malim jedrenjacima i trgovačkim parobrodima gdje je uz kapetana bio samo jedan časnik, on se nazivao *škrivan*.

²¹ Kraći glosar pomorskoga nazivlja čini dio opsežnijega rada *Larmata navale*; sadržava 24 stranice, nepaginirane. Do kopije toga iznimno vrijednog glosara došle smo ljubaznošću Marie Lucie De Nicolò, profesorice na Sveučilištu u Bologni i voditeljice International Summer School (Cattolica, Italija), gdje smo nazočile u svibnju 2009. i 2010. godine.

²² Prema Straticu (1813: 133) *comito* je naziv za nižeg časnika na galiji koji zapovijeda posadom i naređuje maneve. Na ratnim brodovima odgovara mu vođa posade (*maitre d'equipage, boatswine*). U *Dizionario di marina* (1937: 182) *comito, comite* je prvi od podčasnika svake galije kojemu je bilo povjereno upravljanje i manevriranje jedrima i svim mornarskim službama. Kod Grka i Rimljana odgovarao im je *archinauta*, talijanski *nostromo*.

²³ Navedeno djelo ovog isusovca prvi je put tiskano u Veneciji 1725. godine.

²⁴ „To je vođa palube ili prvi među mornarima na nekom brodu koji zapovijeda posadi i nadzire brodsku opremu. *Božman* je posuđenica iz engleskog koja znači isto” (prevele autorice). Engleski model za navedenu posuđenicu je *boatswain*. U Dabovićevu četverojezičnom rječniku *Dizionario tecnico e nautico di marina* –

U drugom dijelu tog rječnika, *L'Indice Italiano-Veneto del dizionario del dialetto veneziano*, znači talijansko-mletačkoj inačici, Boerio tvrdi:

„*Nocchiere, Nochiero – Nostromo*”

Iz svega spomenutoga zaključuje se da je *nocchiere* sredinom 19. stoljeća definiran kao standardni talijanski naziv, dok je *nostromo* ostao mletački leksem.

U talijanskom rječniku srednjovjekovnoga i modernoga pomorskoga nazivlja *Dizionario di Marina – medievale e moderno* iz 1937. godine najviše se prostora posvetilo nazivu *nocchiero* – gotovo jedna cijela stranica, a zatim nazivu *nostromo* – oko pola stranice:

„*Nocchiere (term. Disus.) – Nocchiero*”

„*Nocchiero – Nocchiero*²⁵ – onaj koji vozi i upravlja brodom. U prošlosti je leksem imao različita značenja, prema zaduženjima koja su mu bila povjerena. U kasnijim vremenima *nokjerova* dužnost ostala je ograničena na zapovijedanje mornarskim aktivnostima. Iako reducirana, *nokjerova* je nazočnost i dalje bila vrlo važna – prvi *nokjer* ili prvi *nostromo* bio je osoba od velikoga kapetanova povjerenja i imao je znatan utjecaj na cijelu posadu, na njihovu disciplinu, pa je bio nekom vrstom policije.”

„*Nostromo – Nome che nel linguaggio comune della Marina militare e mercantile è dato al Nocchiere.*”²⁶

Radovan Vidović u *Pomorskom rječniku* (1984: 323) ima leksem *noštromo* i iscrpno objašnjava njegova zaduženja i odgovornosti te poziciju u odnosu prema kapetanu i *škrivanu*. Navodi da je u u nekim mornaricama, npr. u francuskoj, značio isto što i *pilot*.²⁷ U Struni, terminološkoj bazi hrvatskoga strukovnog naziva, evidentiran je leksem *noštromo* s oznakom normativnoga statusa „žargonizam”, i to u polju brodstrojarstvo.²⁸

3.2.3. O pilotu

Simone Stratico za *pilota* navodi: ven. „*pedotto, pedotta* – čovjek koji je podučen i vješt u kormilarenju”. U početku je u Francuskoj imao niži status od časnika. Promjenom

---

italiano, tedesco, francese ed inglese iz 1883. godine navedeno je: Boatswain (generally)/ Maître d'équipage; maître/ Der Bootsmann / Nostromo; nocchiere (Stepanić i Maslek 2007: 73). Prema *Dizionario di marina medievale e moderno* (1937: 94) *božman* je riječ nizozemskog podrijetla.

²⁵ Kad zapovjednik jednog ratnog ili kapetan nekoga trgovačkog broda nisu imali potrebne nautičke kompetencije, zahtijevali su od *nokjera* da bude stručnjak u upravljanju i vođenju broda. Dakle, onaj koji vozi i upravlja brodom. Bilo je više *nokjera* među posadom, koji su dijelom odgovarali časnicima na brodu, a dijelom današnjim *nokjerima* od kojih je prvi imao funkciju komandanta *in secondo* – drugog stupnja, i njegovo mjesto bilo je za upravljačkim mostom pored komandanta: upravljanje krmenim dijelom broda bilo je njegovo neposredno zaduženje, dok je drugi *nokjer* upravljao pramčanim dijelom (*Dizionario di marina medievale e moderno*, 1937: 518).

²⁶ *Nostromo* je naziv koji u svakodnevnom, uobičajenom vojnom ili trgovačkom pomorskom izričaju odgovara nazivu *nocchiere* (prevele autorice) *Dizionario di marina medievale e moderno*, 1937: 525.

²⁷ Kao što je već rečeno, identičan navod predočio je i Stratico.

²⁸ Struna, <http://struna.ihj.hr/naziv/vodja-stroja/4566/#naziv>.

zakona omogućeno je da vješti *piloti* koji se iskažu znanjem, mogu steći časničko zvanje (1813: 352).²⁹

Dizionario di marina medievale e moderno (1937: 635–637) za *pilota* objašnjava: „*pilota, piloto* – onaj koji upravlja brodom na ulazu ili izlazu iz luke, na rijekama, kanalima itd. Pretpostavlja se da je ovaj oblik španjolskoga podrijetla te da se temelji na talijanskom izrazu *pedota*, a učestalo je u uporabi od kraja 15. stoljeća. Iz Španjolske se ovaj naziv proširio u Francusku, gdje se kao *pilote* pojavljuje od 16. stoljeća.”

Kao što je već naznačeno, Mikoč je za talijanski naziv *piloto* u svom rukopisnom nautičkom rječniku upotrijebio lekseme *peljot*, *peljar* i *brodovođa*.

Vidović (1984: 356) se spominjući *pilota* poziva na Luetičevo objašnjenje („u starije vrijeme pilot je obavljao isti posao kao i nokjer, vodio je navigaciju broda”), ali navodi, između ostaloga, i Opis prava i dužnosti prema *Editto politico di navigazione* (1774: 63–64), gdje se *pilot* „smatrao časnikom, osobita mu je dužnost da nadgleda tok plovidbe”.

Klaić (1986: 1045) daje etimologiju leksema *pilot* – franc. *pilote*. U pomorskom značenju pilot je „lučki peljar – osoba koja dobro poznaje uvjete plovidbe na stanovitom dijelu mora, jezera, rijeke, pristupe k luci – koja peljari brodove na svom području, provodič brodova”.

U Struni je evidentiran leksem *pilot*, ali ne u pomorskom značenju, dok ga Skok ne navodi.

3.2.4. O gvardijanu

Ni u jednom promatranom rječniku *gardijan* nije zabilježen kao član posade trgovačkoga broda, pa ni njegova funkcija na brodu nije posve jasna. Većina talijanskih pomorskih i dijalektalnih rječnika u 18. i 19. stoljeću bilježi leksem *guardia* u značenju straža, ili *guardiano* – stražar, čuvar (većinom na ratnim brodovima). Na dubrovačkom području, međutim, *gardijan* je vrlo često bilježen među posadom trgovačkih brodova, nadasve u drugoj polovici 18. i u 19. stoljeću.

Primjerice, pojašnjavajući broj i zaduženja pojedinih članova posade na pelješkim jedrenjacima u 19. stoljeću, Stjepan Vekarić (1997: 159) iznosi da su dužnosti *gardijana* prilično nejasne. Autor pretpostavlja da je on bio čuvar opreme brodskih spremišta i da je na većim brodovima vjerojatno bio *božmanov* (*nostrumov*) pomoćnik spreman po potrebi obavljati i dužnost svoga pretpostavljenog. Iz natuknice *gardija* Petra Skoka u *Etimološki rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1971: 641–642) proizlazi *gardijan*, sa značenjem stražar, koji se upotrebljava na području Dubrovnika, na Pelješcu, Rabu i Božavi. Nije specificirana uporaba i značenje leksema u pomorskom izričaju. Zbog toga ne čudi što Luetić ovog člana posade dubrovačkih jedrenjaka predstavlja upravo onako kako se nazivao i u 18. stoljeću, prilagođavajući naziv hrvatskom jeziku samo na fonološkoj razini.

²⁹ „Piloti, secondi piloti e aiutanti piloti furono soppressi dalle nuove leggi, e quelli che si riconobbero abbastanza istrutti passarono allora al grado di uffiziali.”

Prema Parillijevu *Dizionario di marineria militare italiano-francese e francese-italiano* (1866: 560) *guardiano* je podčasnik na ratnim brodovima koji su bili raspoređeni u lukama. Zadatak mu je bio čuvati, provjetravati i čistiti takve brodove, a pod sobom je mogao imati nekoliko mornara.

Slično pojašnjenje donosi i Simone Stratico u *Vocabolario di marina in tre lingue* (1813: 229–230). Prema tom izvoru *guardiani* su ljudi koji su nadgledali razoružane ratne brodove u luci. Bili su izabrani među posadom (mornarskim časnici, tesarima, majstorima ili mornarima) koji se nisu iskazali u mornarskim vještinama. Na jednom brodu moglo je biti više gvardijana s različitim dužnostima povezanim s održavanjem ratnih brodova, ali u vrijeme njihova boravka u lukama. Također, *gvardijanom* se nazivalo i treće, rezervno sidro koje se rabilo u nevremenu.

Ni *Dizionario del dialetto veneziano* Giuseppea Boerija ne donosi pomorsko značenje leksema *gvardijan*, a tako je i u *Vocabolario italiano-illirico-latino* Gioacchina Stullija. Ni Akademijin *Dizionario di marina medievale e moderno* iz 1937. godine kao ni najnoviji sveobuhvatni rječnici standardnoga talijanskog jezika, poput *Lo Zingarelli*, nisu izuzetak. Dubrovački arhivski izvor pokazuje, naprotiv, da je *gvardijan* bio uvriježeni naziv za određenog člana posade, kojemu većina autora ni sredinom 20. stoljeća ne nalazi odgovarajući sinonim.

Vidovićev *Pomorski rječnik* (1984: 160) bilježi *gvardijana* i naznačuje da je to poslije *nostroma* prva osoba među mornarima kada je posada brojna. Navodeći u natuknici različite autore Vidović dodaje da bi to mogao biti čuvar za opremu brodskih skladišta (gdje su se čuvala jedra, konopi, sidra itd.) i da nije bilo velike razlike u obavljanju poslova između vođe palube i *gvardijana*.

3.2.5. O *dispensjeru*

Na dubrovačkom području vrlo se dugo održao još jedan božmanizam – *dispensjer*, *dispenszir*, nezabilježen u drugim brojnim glosarima lokalnih govora.

Pantero Pantera je početkom 17. stoljeća zabilježio da je *dispensa* prostorija na brodu u kojoj se drži *companatico* (ono što se jede s kruhom) te vino, ocat i slično. Stratico (1813: 171) prvo donosi „*dispensa – cambuse (the steward’s room)*” i pojašnjava da je to odijeljeno mjesto ispod mosta trgovačkog broda gdje su se namirnice čuvale i odakle su se dijelile. Otuda je *dispensiere-depensier ou maitre valet*, a *steward* čovjek određen za službu u *dispenzi*. Parilli (1866: 378) objašnjava da je *dispensiere* isto što i *cambusiere*, dakle čuvar sprema na brodovima. Boerio (1856: 241) *dispensu* pojašnjava kao „stanza dove si conservano le cose da mangiare”,³⁰ dok je *dispensier* (*dispensiere* ili *dispensiero*) termin uobičajen u financijsko-carinskim operacijama. Dakle, nema pomorsko značenje. U Zingarellijevu rječniku (2010: 707) leksom *dispensa* ima više značenja a među njima i ono pomorsko: „Stanza in cui si conservano le provviste

³⁰ Prostorija gdje se čuva prehrambena roba.

alimentari / sulle navi, locale in cui si custodiscono e distribuiscono i viveri”.³¹ *Dispensier* je prema tome nadglednik i čuvar *dispense*.

Deanović-Jernež *dispensiera* prevode s „podjeljivač, nadstojnik sprema ili smočnice, ekonom.” Zanimljivo je da se ovaj izraz nije rabio ni u kolokvijalnim govorima splitske regije. Pokazale su to Šimunković i Kezić (2004) koje su sastavile glosar kuhinjske i kulinarske terminologije romanskog podrijetla u splitskome dijalektu, i to ravnaajući se prema više dostupnih lokalnih mjesnih govora. Samo u jednom takvu rječniku nalazi se *dišpenša*. Izgleda da je u dubrovačkome kolokvijalnom pomorskom izričaju ovaj leksem doista odgovarao ekonomu na brodu, zatim je bio odgovoran i za kuhinju, pa je konačno kao član posade dubrovačkih jedrenjaka *dispensjer* postao sinonim za kuhara. Potvrdu nalazimo u knjizi Stjepana i Nenada Vekarića *Tri stoljeća pelješskog brodarstva (1600 – 1900)*, gdje su popisani pomorci i vlasnici brodova duge plovidbe s Pelješca koji su najčešće plovili pod dubrovačkom ili mletačkom zastavom. Ako nisu bili kapetani ili imali časničko zvanje, najčešće su ukrcavani kao dispensjeri ili gvardijani.³² Početkom 20. stoljeća i dubrovački pomorski kapetan i književnik Božo Đaja *dispensjera* naziva kuharom (Đaja 1909: 23). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Petra Skoka nema *dispensjera*. U analiziranom arhivskom izvoru ovaj leksem čest je nakon 1770., dok se u prethodnom razdoblju ne susreće.

Vidović u *Pomorskome rječniku* (1984: 111) bilježi *dispensira*. Citira Carića (1885: 260, 115): „kuhar kojemu je povjerena klijet na brodu... On je nekakav prelaz od božmana na krmilara”.

3.3. Primjeri iz književnosti

Tragajući za nazivima za članove posade navest će se nekoliko primjera uporabe istraživanih naziva u književnim djelima.

Mavro Vetranović (1482. – 1576.) u svojem djelu *Pjesma Moja plavca* piše:

„Ter sidro salpati ne mogu, vajmeh, sam

Ni jedra gindati aliti da kalam.

Ne imam timunijera timunom da vlada

Ni vješta naukjera da u način plav sklada...

plav – brod, timunjer – kormilar, naukjera – ni vješta zapovjednika koji bi uredno (kako treba) zapovijedao brodom” (Vetranović 1994: 116–122).

Juraj Carić u pomorskom je putopisu u dva dijela *Slike iz pomorskoga života*³³ opisao je svoje dvogodišnje putovanje kao kadeta na jedrenjaku „Jared” Pelješekoga pomorskog društva. Otuda vjerojatno potječe i njegovo poznavanje nazivlja za posadu brodova

³¹ Prostorija za čuvanje prehrambenih namirnica; na brodu mjesto na kojemu se čuvaju i gdje se dijele namirnice (prevele autorice).

³² Posebice je to uočljivo od 263. do 289. stranice.

³³ Kopiju ovih djela ustupio nam je Željko Štepanić. Prvi je putopis objavljen 1884., a drugi 1885. godine.

kakvo je bilo uobičajeno na dubrovačkom području.³⁴ Iako se kao profesor u bakarskoj gimnaziji susreo s novim terminološkim rješenjima i purističkom koncepcijom Bože Babića pri formiranju hrvatskoga stručnog nazivlja u pomorstvu, Carić ostaje vjeran tradicionalnome mornarskom izričaju koji se rabio na jedrenjacima u doba njegove plovidbe.³⁵ U spomenutom djelu pojašnjava da je *dispensir* (1884: 260) kuhar kojemu je povjerena klijet³⁶ na brodu, *kalafat* (1884: 261) majstor koji radi na brodu i *zabija stupu u kimente*³⁷, a *kamarot* sobar, ili sobničar na brodu (1884: 261).

Slično postupa i Božo Đaja (Gjaja), Dubrovčanin koji je u plovidbi proveo 24 godine i 70-ih godina 19. stoljeća zatekao se u Burmi. Svoje je uspomene o tom putovanju zabilježio u knjizi *Naši pomorci, III., Timunjer (krmar)* izdanoj 1909. godine.³⁸ Uz popis posade *barka* Rebeka, koji je bio sagrađen 1871. godine i bio je vlasništvo Pelješkog pomorskog društva, autor donosi detaljan opis zaduženja svih pomoraca i njihov položaj u hijerarhijskom ustroju posade (1909: 23–43). Od ukupno 16 članova posade prvi je kapetan, zatim *škrivan* (kapetanov pomoćnik)³⁹, koji je bio kapetan duge plovidbe iz Dubrovnika, dok je *nostromo* bio starac s više od 60 godina. Samo je držao stražu i šio jedra jer snage za upravljanje brodskim osobljem više nije imao. *Meštar* (majstor) je bio Pelješčanin koji je plovio 20 godina. On je pomagao *škrivanu* i tako donekle obavljao i dužnost *nostroma*. *Dispensjer* (kuhar) dobro se slagao s kapetanom. Na brodu je bilo i pet *timunjera* te četiri mladića. Pogodili su se za plaću od 18 forinta i bili su nezadovoljni jer su kormilari imali plaću od 25 forinta – a običaj je da razlika u plaći kormilara i mladića bude dvije forinte. *Kamarot* je imao plaću kao i kormilari – 25 forinta, a od posade još se spominje *mali*, koji je imao 16 godina. U uobičajenim plovidbenim uvjetima kad se jedri

³⁴ Carić je poslije, od 1890. godine, proveo 11 godina u Dubrovniku radeći kao profesor u pomorskoj školi.

³⁵ Uspostavljanjem nacionalnoga književnog jezika u drugoj polovici 19. stoljeća trebalo je uspostaviti strukovno nazivlje, posebice tehničku nomenklaturu. Tada nastaje više pomorskih rječnika u kojima su zamjetna dva smjera u strukovnom komuniciranju – na jednoj su strani autori koji bilježe samo normirano nazivlje, dok drugi dopuštaju i uporabu kolokvijalizama i žargonizama. Slično je stanje i danas. Uz zabilježeno normirano nazivlje u leksikonima i udžbenicima u praksi se koristi i tradicionalno nazivlje. Taj raskorak između norme i uporabe obilježje je pomorskoga strukovnog nazivlja (Stolac 2012: 44). I rezultati projekta „Hrvatsko brodstrojarsko nazivlje” ostvarenog u okviru šireg projekta izradbe hrvatskoga strukovnog nazivlja (STRUNA), koji djeluje od 2008. godine pokazuju da su upravo žargonizmi bogatstvo brodstrojarskoga nazivlja. Oni svjedoče o supostojanju normiranoga i uobičajenoga nazivlja (Stolac 2010: 516).

³⁶ Klijet, klēt (u Podravini) – sveslav. i praslav. mjesto gdje se hrani jelo; sin. kavez, kajba, krlетка (Skok 1972: 99).

³⁷ Procijep, škrip između dvije daščice na lađi (Skok 1972: 81), dok je *kalafat* u istom izvoru majstor drvodjelja koji gradi brodove. Prema *Zingarelliju* (2010: 344) *calafato* dolazi od kasnogričkog *kalaphates*, nesigurne je etimologije, a oko 1314. godine leksem označava radnika zadužena da održi brod nepropusnim. Otuda glagol *calafatare* – začepljivati rupe i procjepe na brodovima vlaknastim materijalom koji se potom prekrije paklinom, smolom (Pantera 1614). Deanović – Jernej (1998: 966) za tu vlaknastu strukturu donose *stoppa* – kućine, stupa, pa otuda *stoppare* – začepiti stupom pukotinu, procijep, škrip. U Rukopisnom nautičkom rječniku Jakova Antuna Mikoča za *kalafata* je predložen neologizam nabojak, nabojač.

³⁸ To je treći dio trilogije koju čine putopisi *Naši pomorci, I. Mali*, (1903) i *Naši pomorci, II. Mladić*, (1904) u izdanju Zadružbine Ilije M. Kolarca iz Beograda. Original se čuva i dostupan je u Pomorskom muzeju u Dubrovniku.

³⁹ Sva pojašnjenja u zagradama su autora putopisa Boža Đaje.

mirno i bezbrižno, *timunjeri s nostromom* šiju nova jedra i krpe stara, dok mladići danju kormilare kako bi se popravak jedara što prije završio. Kapetan i *škrivan* redovito se na straži izmjenjuju. Kako *škrivan* izađe na lijeva vrata, kapetan uđe na desna, dok *meštar* pravi npr. novi *penuo za maestru*. Šivanje je jedara, kako ističe autor, dužnost kormilara samo na našim brodovima, dok druge zemlje obično imaju posebnu osobu za taj posao. Zato su kormilari na brodovima Pelješkoga pomorskog društva savršeni mornari koji moraju znati svaki posao na brodu. Ni jedan brod ne vodi manje od četiri kormilara, a veliki po šest.

4. Zaključak

Analizirajući nazive za članove posade dubrovačkih jedrenjaka tijekom dužega povijesnog razdoblja razvidno je da su se, u različitim povijesnim razdobljima i ovisno o promjeni zaduženja, važnost pojedinih članova posade i njihov položaj mijenjali.

Škrivanu se uloga smanjivala i važnost mu na svim brodovima nije bila jednaka. U 19. stoljeću ovaj član brodske posade počeo se nazivati *tenente*, tj. poručnik. Također, poslovi su se nekih članova posade isprepletali. U 18. stoljeću nije bilo bitne razlike u obavljanju poslova između vođe palube i *gvardijana*, kao ni između *pilota* i *nokjera*. Prema relevantnim talijanskim rječnicima pokazano je da su *nokjer* i *nostromo* zapravo sinonimi. Sredinom 19. stoljeća je *nocchiere* definiran kao standardni talijanski naziv, dok je *nostromo* ostao mletački leksem. U dubrovačkom pomorskom izričaju jedno su vrijeme egzistirali paralelno, a zatim je od druge polovice 18. stoljeća prevladao *nostromo* i ostao do danas u aktivnoj uporabi. *Nokjer* se nije ni mogao očuvati jer su njegova važnost i hijerarhijski položaj među posadom opadali a kompetencije su se sužavale do potpunog nestanka (upravo u vrijeme bujanja nacionalne svijesti i početaka normiranja stručnoga pomorskog nazivlja).

Pilot je u 18. stoljeću čest u popisima posade dubrovačkih jedrenjaka. Opis zaduženja *pilota* bio je širok i gotovo identičan *nokjerovima*. Vremenom je došlo do smanjivanja zaduženja i značenje mu se svelo na lučkoga peljara. Dakle, više nije bilježen kao član posade broda. No, i danas se u Dubrovniku u pomorskome značenju rabi za osobu zaposlenu u luci koja dobro poznaje lokalne pomorske pravce.

Gvardijan je vrlo često bilježen u posadama dubrovačkih jedrenjaka, osobito u drugoj polovici 18. i u 19. stoljeću. Kako leksikografski izvori uglavnom ne dovode ovaj izraz u vezu s pomorskim izričajem, može se zaključiti o njegovoj posebnosti i povezanosti upravo s dubrovačkim krajem. Iako su mu dužnosti i uloga na brodu prilično nejasne, sigurno je da ovaj kolokvijalizam živi dok žive i jedrenjaci. To znači do pred kraj 19. stoljeća.

Leksem *dispensjer* također je specifičnost dubrovačkoga podneblja pa mu se ne nalazi odgovarajući sinonim u standardnome jeziku. Tajna njegove dugovječnosti kao člana posade na lokalnom brodovlju vjerojatno je u tome što je *dispensa* bio uobičajen izraz za ostavu u kućama dubrovačkog okružja i u Dubrovniku, pa se i danas, doduše vrlo rijetko,

može čuti. Očito je, dakle, da su *gvardijan* i *dispensjer* posuđenice koje su osim fonološke adaptacije doživjele i semantičku prilagodbu koja se u dubrovačkoj okolici očitovala u specijalizaciji značenja odnosno sužavanju njihova semantičkog polja. Na brodovima je *dispensjer* postao *kogo* (od mlet. *cogo* i tal. *coco, cuoco*), i u tom obliku živi i danas.

Promatrani nazivi za posadu *škrivan*, *nokjer*, *gvardijan* i *dispensjer* pripadaju božmanizmima. Jedino se naziv *nostromo* još i danas aktivno koristi te stoga spada u noštromizme.

Izvori

Anić, Vladimir (1998) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber.

Baza hrvatskoga strukovnog nazivlja: <http://struna.ihjj.hr/>, posjet 5. siječnja 2015.

Boerio, Giuseppe (1856) *Dizionario del dialetto veneziano*, Tipografia di Giovanni Cecchini, Venezia.

Carić, Juraj (1884) *Slike iz pomorskoga života, knjiga prva*, Matica hrvatska, Zagreb.

Deanović, Mirko, Josip Jernej (1998) *Talijansko – hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb.

Della Bella, Ardelio (1785) *Dizionario italiano-latino-illirico, tomo primo, prima edizione Ragusea, Ragusa*.

Dizionario di marina medievale e moderno (1937) Reale Accademia D'Italia, Roma.

Državni arhiv u Dubrovniku, *Fond Libri navium et ruoli*, ser. *Ruoli*, sv. 1–5.

Fincati, Luigi (1870) *Dizionario di marina italiano francese e francese italiano, Genova-Torino*. <http://books.google.hr/books?id=yEAuAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>, posjet 2. studenoga 2014.

Hrvatski enciklopedijski rječnik sv. 4 (2002/2004) EPH d.o.o. i Novi Liber, Zagreb.

<http://books.google.hr/books?id=r2VGAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>, posjet 3. studenoga 2014.

Jurišić, Blaž (1958) „Rukopisni nautički rječnik Jakova Antuna Mikoča iz godine 1852.”, *Anali Jadranskog instituta, sv. II*. JAZU, Zagreb: 319–353.

Klaić, Bratoljub (1986) *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.

Pantera, Pantero (1614) *L'armata navale*, Roma.

Parilli, Giuseppe (1866) *Dizionario di marineria militare italiano-francese e francese-italiano, vol. I.*, Napoli. <http://books.google.hr/books?hl=hr&id=22RJAAAAYAAJ&q>, posjet 28. listopada 2014.

Skok, Petar (1971) *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knjiga 1.*, JAZU, Zagreb.

Skok, Petar (1972) *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knjiga 2.* JAZU, Zagreb.

Stratico, Simone (1813) *Vocabolario di marina in tre lingue, tomo primo-italiano-francese-inglese*, Stamperia Reale, Milano.

- Stulli, Gioacchino (1810) *Vocabolario italiano-illirico-latino, parte seconda, tomo secondo*. Antonio Martecchini – stampatore privilegiato, Ragusa.
- Vetranović, Mavro (1994) *Poezija i drame*, priredila i predgovor napisala Zlata Bojović. Beograd, Prosveta: 116–122.
- Vidović, Radovan (1984) *Pomorski rječnik*, Split.
- Zingarelli, Nicola (2010) *Lo Zingarelli, Vocabolario della lingua italiana*, Zanichelli editore, Bologna.

Literatura

- Barbalić, Radojica (1957) „Brodolom pelješkog barka Lamek”, *Naše more* 3, Dubrovnik: 192–193.
- Barbalić, Radojica (1958) „Bark Stefano”, *Pomorstvo*, god. XIII. br. 8–9, Rijeka: 246.
- Deanović, Mirko (1966) „Stratifikacija naših pomorskih i ribarskih naziva po njihovu porijeklu”, *Pomorski zbornik*, 4, Zadar: 735–744.
- Đaja (Gjaja), Božo (1909) *Naši pomorci, III. Timunjer (krmar)*, izdanje zadužbine I. M. Kolarca 134, Beograd.
- Franušić, Boris (1991) „Franjo Ksaver Orlando, osnivač prvih pomorskih škola na Jadranu”, *Obnovljeni život* 46 (2), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb: 244–256.
- Ivančević, Viktor (1957) „Posada na brodovima starog Dubrovnika”, *Naše more* 4/2: 111–112.
- Lovrić Jović, Ivana (2006) „Fonološka adaptacija talijanizama u dubrovačkim oporukama iz 17. i 18. stoljeća.” *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32/1: 173–192.
- Luetić, Josip (1959) *Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, knjiga 2., O pomorstvu Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*, JAZU Zagreb i Pomorski muzej Dubrovnik.
- Luetić, Josip (1969) *1000 godina dubrovačkog brodarstva*, Zora, Zagreb.
- Lupis-Vukić, Ivan (1941) „Brodolom naših pomoraca iz g. 1876.”, *Dubrava*, god. IX., br. 114: 2.
- „Pravilnik o pomorskim propisima Dubrovačke Republike o nacionalnoj plovidbi”, *Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, knjiga 5.*, (1972) (Novak i Luetić, ur.), JAZU Zagreb i Zavod za historijska istraživanja pomorstva Južne Dalmacije (Pomorski muzej Dubrovnik), Dubrovnik: 73–104.
- Stepanić, Željko (2005) „Hrvatsko pomorsko nazivlje od početaka do polovice 19. stoljeća” *Naše more* 52 (5–6): 248–257.
- Stepanić, Željko (2006) „Hrvatsko pomorsko nazivlje od polovine 19. stoljeća do sloma Austro-Ugarske Monarhije”, *Naše more* 53(1–2): 63–76.
- Stepanić, Željko, Jasenka Maslek (2007) „Gdje je nestao božman?”, *Naše more* 54(1–2): 72–75.

- Stojčić, Frane (1958) „Pomorska terminologija u prijevodima”, *Pomorstvo*, god. XIII., br. 4: 127.
- Stolac, Diana (1998) *Hrvatsko pomorsko nazivlje*, Rijeka.
- Stolac, Diana (2010) „Tehničko nazivlje između norme i uzusa”, *Zbornik radova Petoga hrvatskog slavističkog kongresa*, Rijeka: 511–522.
- Stolac, Diana i Borana Morić-Mohorovičić (2014) „Pomorsko nazivlje u rječnicima D. A. Parčića i A. B. Klaića”, *Rasprave* 40/2: 381–395.
- Stolac, Diana (2012) „Hrvatsko brodstrojarsko nazivlje”, *Zbornik radova 25. Međunarodnog skupa HDPL-a*, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Osijek, 2012: 41–52. https://bib.irb.hr/datoteka/612043.D_Stolac_Struna_HDPL2011_1.pdf, posjet 10. prosinca 2014.
- Šimunković, Ljerka, Maja Kezić (2004) *Glosar kuhinjske i kulinarske terminologije romanskog podrijetla u splitskome dijalektu*, Dante Alighieri, Split.
- Šišević, Ivo (1970) „Sultanov ferman dubrovačkom pomorcu iz XVIII. st.”, *Pomorstvo*, god. XXV. br. 5–6: 182–183.
- Štuk, Niko (1938) „Još neki podaci o brodolomu naših pomoraca iz 1875. na pustošnoj obali Australije”, *Jadranska straža*, god. XVI., br. 11, Split: 465–468.
- Uglašić, Sanda (2012) „Osposobljavanje i počeci institucionaliziranog obrazovanja pomoraca na hrvatskom dijelu Jadrana tijekom XIX. stoljeća.” *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 54: 221–250.
- Vekarić, Stjepan (1955) „Uspomene kapetana Joza Šunja”, *Naše more* 4, Dubrovnik: 258–261.
- Vekarić, Stjepan (1997) *Naši jedrenjaci*, Književni krug, Split.
- Vekarić, Stjepan, Nenad Vekarić (1987) *Tri stoljeća pelješkog brodarstva (1600 – 1900)*, Zagreb.
- Vidović, Radovan (1993) *Jadranske leksičke studije*, Književni krug, Split.

Glosar termina

BO – Giuseppe Boerio: *Dizionario del dialetto veneto*

DDM – *Dizionario di marina medievale e moderno*

KL – Bratoljub Klaić: *Rječnik stranih riječi*

PP – Pantero Pantera: *L'armata navale*

RV – Radovan Vidović: *Pomorski rječnik*

SK – Petar Skok: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*

ST – Simone Stratico: *Vocabolario di marina in tre lingue, tomo primo-italiano-francese-inglese*

ZIN – Nicola Zingarelli: *Vocabolario della lingua italiana*

Škrivan

BO: nema ga u pomorskome značenju

DDM: *scrivano* – *secondo*: On je glavni časnik broda, po stupnju odmah ispod kapetana

KL: *škriban* (tal. *scrivere*): pisar

PP: *scriuanello*: osoba zadužena za nadgledanje svega što ulazi na galiju ili s nje izlazi, a posebice je odgovorna za zalihe hrane i opremu

RV: *škriivan* (tal. *scrivano*): brodski pisar

ST: *scrivano*: pisar na trgovačkom brodu

ZIN: *scrivano* (od lat. *scribane(m)*): drugi časnik na manjim trgovačkim brodovima

Nokjer

BO: *nocchiere, nochiero* = *nostromo*

DDM: *nocchiero*: onaj koji vozi i upravlja brodom

KL: *naukir* (grč. *naúkleros*): gospodar, zapovjednik broda (dijal. i naukijer)

PP: /

RV: *naukijer* = *nakir* (grč. *nauclêsos*, tal. *naucchieri, nocchiero*): *maestro d'equipaggio*

ST: *nocchiero, nocher*: vođa posade

ZIN: *nocchiere, nocchiero* (lat. *nauculeru(m)*, od gr. *naúkleros*): *padrone di nave*

Nostromo

BO: *nocchiere* ili *nochiero*

DDM: *nostromo*: naziv koji u svakodnevnom, uobičajenom pomorskom izričaju odgovara nazivu *nocchiere*

KL: *nostromo, nostroma* (tal. *nostromo*) vođa palube, glavar mornara na jednom brodu

PP: *nostr'homo* = *comito*

RV: *noštromo*: pouza

SK: /

ST: *nostromo* = *maestro d'equipaggio*: vođa posade

ZIN: *nostromo*: vođa posade

Pilot

BO: *pilota, piloto, peota*: vodič po moru

DDM: *pilota, pilot*: onaj koji upravlja brodom na ulazu ili izlazu iz luke, na rijekama, kanalima itd.

KL: *pilot* (fr. *pilote*): lučki peljar – osoba koja dobro poznaje uvjete plovidbe na stanovitom dijelu mora, jezera, rijeke, pristupe k luci

PP: /

RV: *pilot(o)* (tal. *pilota, piloto*): u starije vrijeme obavljao je isti posao kao nokijer, vodio je navigaciju broda, časnik, osobita mu je dužnost bila da nadgleda tok plovidbe; lučki peljar

SK: /

ST: *pedotto, pedotta*: čovjek koji je podučen i vješt u kormilarenju

ZIN: *pilota* ili *piloto*: nekoć onaj koji je upravljao navigacijom, danas onaj koji upravlja brodom na ulazu i izlazu iz luke.

Gvardijan

BO: /

DDM: /

KL: *gardijan* (tal. *guardiano*-čuvar, stražar, nadglednik): čuvar, stražar, nema u pomorskome značenju

PP: *guardian*: treće sidro, rabi se u slučaju nevremena

RV: *gardijan* (tal. *guardiano*): „posle nostroma perva persona među mornarima, ali to biva gde je veliko društvo, čuvar za opremu brodskih skladišta (gdje su se čuvala jedra, konopi, sidra itd.)”

SK: *gardijan* (od *gardija*): stražar, upotrebljava se na području Dubrovnika, na Pelješcu, Rabu i Božavi. Nije specificirana uporaba i značenje leksema u pomorskom izričaju.

ST: *guardiani*: ljudi koji su nadgledali razoružane ratne brodove u luci. Bili su izabrani među posadom (mornarskim časnicima, tesarima, majstorima ili mornarima) koji se nisu iskazali u mornarskim vještinama. *Gvardijanom* se nazivalo i treće, rezervno sidro.

ZIN: *guardiano*: nema u pomorskome značenju

Dispensjer

BO: *dispensier* (*dispensiere* ili *dispensiero*): nema pomorsko značenje

DDM: *dispensiere*: onaj koji je zadužen za čuvanje i podjelu namirnica, također i *cambusiere*

KL: *dispensijer* (tal. *dispensa*, ostava, komora, smočnica): kuhar i čuvar namirnica na brodu (Jakov Carić)

PP: *dispensa*: prostorija na brodu u kojoj se drži *companatico* (ono što se jede s kruhom) te vino, ocat i slično

RV: *dispensir* – *dispensijer* (tal. *dispensiere*): „kuhar kojemu je povjerena klijet na brodu”

SK: /

ST: *dispensiere*: čovjek određen za službu u *dispenzi*

ZIN: *dispensiere* (od *dispensa*): nadglednik i čuvar *dispense*

SUMMARY

Ariana Violić-Koprivec, Jasenka Maslek ON SOME TERMS DENOTING CREW MEMBERS ON DUBROVNIK SHIPS

The paper discusses selected terms denoting crew members on Dubrovnik ships throughout the history. The titles of the most important crew members are analyzed based on the corpus of the 18th century documents, literary works, and technical literature. The goal is to determine which terms are typical of the Dubrovnik area, whether their meanings have become restricted or extended, and how they have disappeared or remained in use over the centuries.

It is obvious that the importance of individual crew members and their positions changed with time. Their responsibilities occasionally overlapped, and certain terms for their positions coexisted as synonyms, either belonging to the standard or local, i.e. colloquial use. A comparative analysis has revealed some specific features of the Dubrovnik maritime terminology referring to the ship's crew. The terms *škrivan*, *nokjer*, *nostromo*, *pilot*, *gvardijan* and *dispensjer* are lexemes specific for this area. This is confirmed by their use in literary works.

Key words: *maritime colloquial terms; standardization; seafaring; Dubrovnik sailing vessels; crew*